Присвячується 100-річчю від дня народження Петроса Карапетовича Айвазяна

УДК 634.83:920.91:001

Г.В. Бурлак, *канд. іст. наук*

Національний науковий центр
«Інститут виноградарства і виноробства» імені В. Є. Таїрова»

e-mail:iviv_nnc@ukr.net

АЙВАЗЯН ПЕТРОС КАРАПЕТОВИЧ (1922–2011) – ВЧЕНИЙ У ГАЛУЗІ СЕЛЕКЦІЇ ТА АГРОТЕХНІКИ ВИНОГРАДУ (ДО 100-РІЧЧЯ ВІД ДНЯ НАРОДЖЕННЯ)

31 грудня 2022 року минає 100 років від дня народження Петроса Карапетовича Айвазяна – відомого вченого-селекціонера, доктора біологічних наук, професора, заслуженого діяча науки Вірменії. Упродовж своєї діяльності вчений отримав вагомі наукові результати – створив великий гібридний фонд сіянців, отриманих від схрещування кращих сортів винограду світової селекції; вивів 37 нових сортів винограду, у тому числі 14 сортів, працюючи в Українському науково-дослідному інституті виноградарства і виноробства ім. В. Є. Таїрова; розробив методи: прискорення селекційного процесу вирощування сіянців в умовах надмірного живлення, підвищення афінітету при щепленні, прискореного формування кущів, диференційованої сортової обрізки кущів винограду і зниження зрідженості виноградних насаджень.

Петрос Карапетович Айвазян народився в Азербайджані у м. Кіровабаді у 1922 році в селянській родині. Навчання П. К. Айвазян розпочав у Кіровабадському сільськогосподарському технікумі, який закінчив у 1940 році, отримавши спеціальність молодшого агронома. У 1940-1945 роках служив в рядах Радянської армії, брав участь у боях проти німецько-фашистських загарбників, був нагороджений орденами та медалями. Після закінчення війни та демобілізації вступив до Вірменського сільськогосподарського інституту на факультет виноградарства та плодівництва, який закінчив у 1949 році, отримавши диплом з відзнакою за спеціальністю «Виноградарство».

З 1950 року, за направленням Міністерства вищої освіти СРСР, доля пов’язала П. К. Айвазяна з Одесою. Молодий вчений був зарахований до аспірантури за спеціальністю «Виноградарство» в Одеський сільськогосподарський інститут. Під керівництвом професора, доктора сільськогосподарських наук, академіка ВАСГНІЛ С. О. Мельника він активно та з ентузіазмом включився до виконання плану аспірантської підготовки та вже до кінця 1951 року підготував та успішно захистив кандидатську дисертацію на тему «Вплив зелених операцій на плодоносність вічків та елементи врожаю виноградної лози».

Після закінчення аспірантури деякий час працював асистентом кафедри виноградарства та старшим науковим співробітником дослідної станції Вірменського сільськогоспінституту, де вів самостійний курс виноградарства на агрономічному факультеті та керував навчально-виробничою практикою студентів виноградарсько-плодоовочевого факультету.

23 грудня 1952 року П. К. Айвазян був прийнятий на роботу в Український науково-дослідний інститут виноградарства і виноробства імені В. Є. Таїрова виконуючим обов’язки завідувача відділу селекції та сортовивчення.

З перших днів роботи вчений поставив собі за мету мобілізувати усі можливості та зусилля відділу для якнайшвидшого виведення нових високоякісних сортів винограду, пристосованих до місцевих екологічних умов. П. К. Айвазян одразу приступив до вивчення та оцінки існуючого гібридного фонду. На той час відділ селекції інституту мав фонд у понад 10 тисяч сіянців перспективних гібридних комбінацій, з яких співробітниками відділу О. М. Костюком та іншими вже було виділено близько 20 форм, які могли стати кандидатами у нові сорти. Треба було перевірити та вивчити виділені форми, розпочати виведення нових, пристосованих до конкретних екологічних умов сортів винограду. При виконанні схрещувань для прискорення селекційного процесу П. К. Айвазян розробляє методи

вирощування сіянців в умовах надмірного живлення, активно вивчає взаємовплив прищеп та підщеп. Це дає можливість запропонувати науково-обґрунтований метод підбору вихідних форм і сортів виведення нових високопродуктивних сортів різного напряму використання.

Вже з перших повоєнних років ампелографи та селекціонери інституту розгорнули масштабну внутрішньовидову гібридизацію сортів різних еколого-географічних груп Vitis vinifera. Перші місцеві європейські гібриди були затверджені як нові сорти та включені до районованого сортименту у 60-70-ті роки (Одеський чорний, Сухоліманський білий, Мускат таїровський, Одеський ранній та ін.). Під умілим керівництвом П.К. Айвазяна за 10 років було створено 100-тисячний гібридний фонд винограду, що включав як внутрішньовидові, так і нові гібридні міжвидові комбінації. Для подальшого вивчення було виділено понад 250 перспективних форм різного напряму використання (технічні, столові).

У своїй подальшій науковій роботі П. К. Айвазян вживає дієвих заходів щодо розмноження нових сортів у дослідних господарствах інституту та великих виноградних розсадниках України. Разом з тим, знаходячись на підйомі творчих досягнень, активно працює над докторською дисертацією та стає співавтором 14 нових сортів винограду.

Варто зазначити, що це були складні роки в історії інституту – приймаються рішення щодо виконання вказівок сумнозвісної серпневої сесії ВАСГНІЛ 1948 року, і, як результат – звільнення деяких співробітників з інституту, зміна керівництва, не завжди об'єктивна оцінка результатів досліджень, значна заполітизованість наукових висновків, анонімки, чвари й т. д. Енергійний, діяльний, з деяким досвідом комсомольської та партійної роботи П. К. Айвазян бере активну участь у громадському житті інституту.

З квітня 1953 року по серпень 1954 року учений виконує обов'язки заступника директора з наукової роботи. Важко йому зі своїм норовливим і невживливим характером перебувати на цій посаді, тим більше, що ажіотаж із «вейсманізмом-морганізмом» у країні вщухав і ситуація в сільськогосподарській науці почала приходити в норму. І Петрос Карапетович зосереджується на роботі у відділі селекції, завершує підготовку докторської дисертації «Спадковість та мінливість виноградної лози», яку успішно захищає у 1959 році та затверджується в науковому ступені доктора біологічних наук. За словами Китаєва Ігоря Олексійовича, директора інституту з 1954 по 1960 роки, це стало значною подією у науковому житті установи, адже увесь колектив допомагав П. К. Айвазяну у підготовці дисертації, і він став першим, після В. Є. Таїрова, доктором наук в інституті. А через деякий час (1961 р.), учений затверджений у вченому званні професора за спеціальністю «селекція та сортовивчення винограду».

У червні 1962 року за запрошенням Міністерства сільського господарства Вірменії П. К. Айвазян звільнився з роботи в інституті ім. В. Є. Таїрова та перейшов на викладацьку роботу до Вірменської сільськогосподарської академії, був завідувачем науково-дослідної проблемної лабораторії, читав лекції з курсу по виноградарству, був заслуженим професором Вірменської сільгоспакадемії, проте не втратив тісного зв'язку з Україною й українським народом.

У 2011 році професор П. К. Айвазян пішов з життя.

Підсумовуючи, варто зазначити, що період праці ученого в інституті імені В. Є. Таїрова виявився дуже насиченим. Його фундаментальні знання, науково-організаційні здібності були широко затребуваними у фаховому середовищі. Наукові дослідження, започатковані П. К. Айвазяном знайшли свій розвиток і продовження у селекційній роботі інституту, яким виведено понад 130 столових і технічних сортів винограду, з яких 33 внесено до Державного реєстру сортів рослин України, отримано 50 патентів на сорти рослин, а також 18 стародавніх класичних сортів винограду інститут підтримує в Держреєстрі на клоновій основі.

Список використаних джерел

1. Завідувач відділу селекції та сортовивчення Айвазян П. К. *Архів ННЦ «Інститут виноградарства і виноробства ім. В. Є. Таїрова» НААН*. Оп. 3-л. Особова спр. 4. 50 арк.
2. Власов В. В., Шерер В. А. Петрос Карапетович Айвазян. *Учёные таировцы в истории института*. Одесса : ННЦ «ИВиВ им. В. Е. Таирова», 2013. С. 56–58.
3. Айвазян П. К. Война, мир, виноград. *100 лет дорогою В.Е. Таирова : очерки и воспоминания.* Одесса : Optimum, 2005. С. 147–148., ил.